https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Psixologiya kafedrasi o`qituvchisi
Saidova Nargiza Ismatulla Qizi
Nizomiy nomidagi O‘zMPU talabasi
Anvarova Baljan

TILNI O‘RGANISH MOTIVATSIYASI VA PSIXOLOGIK OMILLAR

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada til o‘rganish jarayoniga ta’sir qiluvchi motivatsion va psixologik omillar tahlil qilinadi. Ichki va tashqi motivatsiya, o‘quvchining shaxsiy ishonchi, emotsional holati, o‘rganish muhiti hamda psixologik to‘siqlarning roliga alohida e’tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari samarali til o‘rganish strategiyalarini shakllantirishda psixologik yondashuvning muhimligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: motivatsiya, til o‘rganish, psixologik omillar, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, o‘quvchi ishonchi, emotsional holat, o‘rganish muhiti, psixologik to‘siqlar, o‘quv strategiyalari

АННОТАЦИ

В статье рассматриваются мотивационные и психологические факторы, влияющие на процесс изучения языка. Особое внимание уделено внутренней и внешней мотивации, уверенности учащегося, эмоциональному состоянию, образовательной среде и психологическим барьерам. Результаты исследования подчёркивают важность психологического подхода в формировании эффективных стратегий изучения языка.

Ключевые слова: мотивация, изучение языка, психологические факторы, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, уверенность учащегося, эмоциональное состояние, образовательная среда, психологические барьеры, учебные стратегии

ABSTRACT

This article analyzes the motivational and psychological factors that influence language learning. Special attention is given to intrinsic and extrinsic

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

motivation, learner confidence, emotional state, learning environment, and psychological barriers. The findings highlight the importance of psychological approaches in developing effective language-learning strategies.

Keywords: motivation, language learning, psychological factors, intrinsic motivation, extrinsic motivation, learner confidence, emotional state, learning environment, psychological barriers, learning strategies

KIRISH

Globallashuv jarayoni kuchayib borayotgan hozirgi davrda xorijiy tillarni o‘rganish shaxsning ijtimoiy, kasbiy va madaniy rivojlanishida muhim omilga aylanib bormoqda. Til o‘rganish jarayoni faqat grammatik qoidalarni o‘zlashtirish yoki lug‘at boyligini kengaytirish bilangina cheklanmaydi; u ko‘p qirrali psixologik va motivatsion jarayon bo‘lib, o‘rganuvchining ichki ehtiyoji, qiziqishi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi hamda o‘rganish muhiti bilan chambarchas bog‘liq. Tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, motivatsiya samarali til o‘zlashtirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi, chunki u o‘quvchining faoliyatini faollashtiradi, maqsad sari intilishga undaydi va davomiylikni ta’minlaydi.

Tilni o‘rganishda psixologik omillarning roli ham beqiyos bo‘lib, ular o‘quvchining emotsional holati, o‘z-o‘zini baholashi, kognitiv jarayonlari va tashqi ta’sirlarga munosabatini belgilaydi. Ayniqsa, psixologik to‘siqlar – qo‘rquv, ishonchsizlik, uyatchanlik yoki stress kabi holatlar o‘rganish samaradorligini sezilarli darajada pasaytirishi mumkin. Shuning uchun ham til o‘rgatish metodikasida psixologik yondashuvlar, interfaol metodlar va motivatsiyani oshiruvchi strategiyalar tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Ushbu maqolada tilni o‘rganish motivatsiyasini shakllantiruvchi omillar, psixologik jarayonlarning o‘rganish dinamikasiga ta’siri, shuningdek, samarali o‘quv jarayonini tashkil etishda motivatsion va psixologik yondashuvlarning o‘rni ilmiy tahlil qilinadi. Maqola natijalari o‘quvchilar, o‘qituvchilar va metodistlar

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

uchun amaliy ahamiyat kasb etib, til o‘rganish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Tilni o‘rganish jarayoni insonning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, uni samarali tashkil etish uchun motivatsion hamda psixologik omillarni chuqur o‘rganish muhimdir. Til o‘rganish oddiy axborotni yod olish faoliyatidan iborat emas; u o‘quvchining ichki ehtiyojlari, tashqi rag‘batlari, o‘ziga bo‘lgan ishonchi, kommunikativ muhitdagi erkinligi va ruhiy holati bilan bevosita bog‘liq murakkab jarayondir. Shuning uchun ham zamonaviy til ta’limi fanda motivatsiya va psixologiyaning o‘zaro bog‘liqligi alohida o‘rganilmoqda. Tilni o‘zlashtirish muvaffaqiyati ko‘p hollarda aynan o‘rganuvchining o‘qishga bo‘lgan qiziqishi, maqsad qo‘yish darajasi va o‘zini o‘rganuvchi sifatida qanday qabul qilishiga bog‘liq. Motivatsiya o‘quvchini faol o‘rganishga undovchi ichki energiya bo‘lib, u bo‘lmasa hatto eng qulay o‘quv usullari ham kutilgan natijani bermasligi mumkin.

Til o‘rganish jarayonida motivatsiyaning ikki turi — ichki va tashqi motivatsiya ajratib ko‘rsatiladi. Ichki motivatsiya o‘quvchining tilni bilishga bo‘lgan ichki qiziqishidan, shaxsiy ehtiyojidan kelib chiqsa, tashqi motivatsiya ko‘proq ish, ta’lim, ma’lumot olish yoki ijtimoiy mavqe kabi tashqi omillar bilan bog‘liq bo‘ladi. Ichki motivatsiya kuchli bo‘lgan o‘rganuvchilar odatda o‘quv jarayonidan zavq oladi, mustaqil izlanadi, xatolaridan qo‘rqmaydi va chekinmasdan davom etadi. Tashqi motivatsiya esa ayrim hollarda o‘rganishga qisqa muddatli turtki berishi mumkin, ammo o‘quvchi ichki ehtiyoj bilan tilni o‘rganishni davom ettirmasa, vaqt o‘tishi bilan motivatsiya pasayishi ehtimoldan holi emas. Shuning uchun ta’lim jarayonida o‘quvchida ichki motivatsiyani shakllantirishga alohida e’tibor berish lozim.

Til o‘rganishga ta’sir qiladigan psixologik omillar ham juda xilma-xildir. O‘quvchining ruhiy holati, o‘z-o‘zini baholashi, tashqi muhitning qo‘llab-quvvatlovchi darajasi, stress va xavotirning mavjudligi kabi psixologik holatlar

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

o‘rganish samaradorligini belgilaydi. Masalan, o‘quvchida xatodan qo‘rqish, auditoriya qarshisida gapira olmaslik, o‘z fikrini ifodalashdan tortinish kabi omillar bo‘lsa, u tilni o‘rganishda passivlashadi va o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon qila olmaydi. Bu holat ko‘pincha psixologik to‘siqlar sifatida namoyon bo‘ladi. Bunday to‘siqlarni yengish uchun xavfsiz, qo‘llab-quvvatlovchi o‘quv muhiti yaratish, o‘quvchini rag‘batlantirish, kichik muvaffaqiyatlarni e’tirof etish va o‘rganish jarayonini sekin-asta murakkablashtirib borish muhimdir.

O‘qituvchining shaxsiyati, o‘quv jarayonini tashkil etish uslubi, muloqot madaniyati ham til o‘rganish jarayonida muhim psixologik omil bo‘lib xizmat qiladi. O‘qituvchining ijobiy munosabati, o‘quvchini fikr bildirishga undashi, xatolarni tabiiy jarayon sifatida qabul qilishi o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi. Shuningdek, ta’limda interfaol metodlardan foydalanish, rolli o‘yinlar, muloqotga asoslangan mashqlar, guruh ishlari va real kommunikativ vaziyatlarni yaratish o‘quvchilarda tilni faol qo‘llashga bo‘lgan psixologik tayyorgarlikni kuchaytiradi. Bu esa motivatsiyaning ortishiga xizmat qiladi.

Til o‘rganishda emotsional barqarorlik ham juda muhim. Stress, xavotir yoki charchoq kuchli bo‘lgan holatlarda o‘quvchi axborotni qabul qila olmaydi, e’tibori tez chalg‘iydi va kognitiv jarayonlar sustlashadi. Shu bois o‘rganish jarayonida o‘quvchining ruhiy holatini inobatga olish, zarur bo‘lsa, qisqa tanaffuslar, yengil mashqlar yoki emotsional bo‘shashish imkoniyatlarini yaratish tavsiya etiladi. Bundan tashqari, til o‘rganishning shaxsiy strategiyalarini ishlab chiqish — maqsad qo‘yish, vaqtni rejalashtirish, mustaqil o‘qish usullarini tanlash va o‘z rivojini nazorat qilish ham motivatsiyani mustahkamlaydi.

Shunday qilib, til o‘rganish motivatsiyasi va psixologik omillar bir-biri bilan chambarchas bog‘langan bo‘lib, ular birgalikda ta’lim jarayonining samaradorligini belgilaydi. O‘qituvchi, o‘quvchi va o‘quv muhiti o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir qancha uyg‘un bo‘lsa, til o‘rganish jarayoni ham shuncha muvaffaqiyatli kechadi. Til o‘rganishning mazmunli, qiziqarli va psixologik jihatdan qulay

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

shaklda tashkil etilishi o‘quvchining tilga munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartirib, yuqori natijalarga erishishga imkon yaratadi.

1. Jadval: Til o‘rganish jarayoniga ta’sir qiluvchi motivatsion va psixologik omillar taqqoslanishi

Omillar turi	Ta’rif	Til o‘rganishga ta’siri	Kuchaytiruvchi omillar	Susaytiruvchi omillar
Ichki motivatsiya	O‘quvchining tilni o‘rganishni o‘z xohishi bilan istashi	O‘rganish davomiyligini oshiradi, mustaqillikni kuchaytiradi	Qiziqarli materiallar, shaxsiy maqsad, tilga bo‘lgan muhabbat	Majburlash, ortiqcha baholash bosimi
Tashqi motivatsiya	Tashqi rag‘bat: ish, o‘qish, imtihon	Qisqa muddatli turtki beradi	Rag‘batlantirish, sertifikat, muvaffaqiyat	Rag‘bat zaif bo‘lsa motivatsiya tez pasayadi
O‘ziga ishonch	O‘quvchining o‘z imkoniyatiga ishonishi	Gapirishda faol bo‘ladi, xatodan qo‘rqmaydi	O‘qituvchi qo‘llab-quvvatlashi, bosqichma-bosqich muvaffaqiyat	Tanqid, salbiy tajriba
Emotsional holat	Kayfiyat, stress, xavotir darajasi	Yaxshi holatda samaradorlik ortadi	Xavfsiz o‘quv muhit, pozitiv yondashuv	Stress, qo‘rquv, auditoriya bosimi
O‘rganish muhiti	Sinf yoki jamoaning psixologik iqlimi	Faollik va muloqot kuchayadi	Interfaol mashg‘ulotlar, do‘stona atmosfera	Qattiq tanqid, passiv dars uslubi

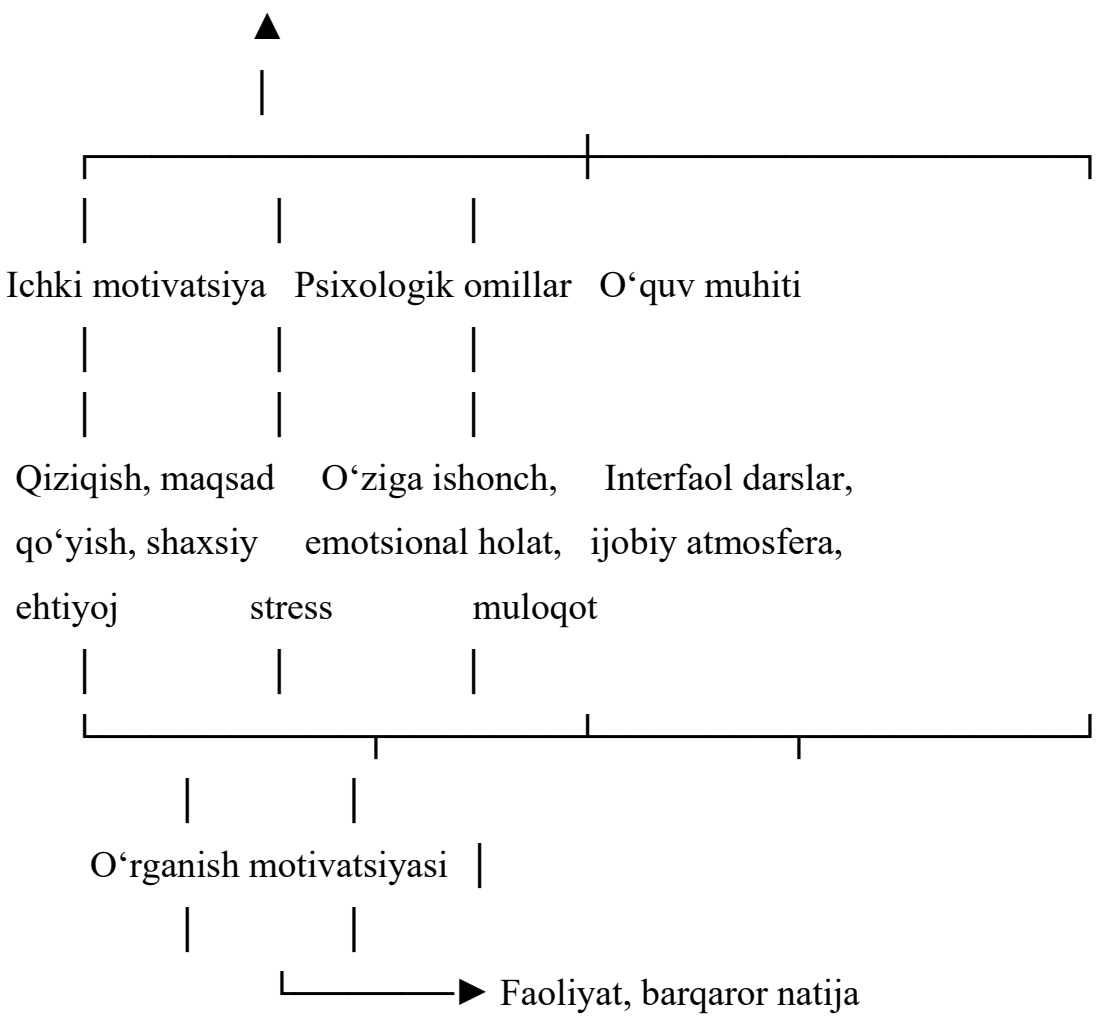
Jadval tahlili

Jadvalda ko‘rinib turibdiki, motivatsiya va psixologik omillar til o‘rganish jarayoniga turlicha ta’sir ko‘rsatadi. Ichki motivatsiya eng barqaror turtki bo‘lib, o‘quvchining tilni mustaqil o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqini oshiradi. Tashqi motivatsiya esa qisqa muddatli natijalar beradi, lekin u ichki motivatsiya bilan birga qo‘llanganda samaradorlik oshadi. Psixologik omillardan o‘ziga ishonchning yuqori bo‘lishi o‘quvchini faol muloqotga undaydi, aks holda u passivlashadi.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Shuningdek, emotsional holat o‘rganish jarayonining barqarorligi uchun muhim: stress yoki xavotir kuchaysa, o‘quvchining diqqat va eslab qolish qobiliyatlari susayadi. O‘rganish muhiti esa barcha omillarga ta’sir ko‘rsatuvchi integrativ faktor bo‘lib, ijobiy atmosfera mavjud bo‘lsa, o‘quvchining motivatsiyasi ham, psixologik barqarorligi ham kuchayadi.

2. Sxema: Til o‘rganishga ta’sir qiluvchi omillar o‘zaro bog‘liqligi

Sxema tahlili

Sxemadan ko‘rinadiki, til o‘rganish samaradorligi bir vaqtning o‘zida uch asosiy blok bilan bog‘langan: motivatsiya, psixologik holat va o‘qish muhiti. Ularning har biri mustaqil omil bo‘lsa-da, amalda ular o‘zaro chambarchas aloqada. Masalan, ichki motivatsiya kuchli bo‘lsa ham, o‘quvchi stress yoki xavotir ostida bo‘lsa, o‘rganish samarasiz bo‘ladi. Yoki o‘qish muhiti ijobiy bo‘lsa-yu,

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

motivatsiya bo‘lmasa, natija barqaror bo‘lmaydi. Shuning uchun ta’lim jarayonida murabbiylar, psixologlar va o‘quvchilar bu omillarni kompleks tarzda boshqarishi zarur. Sxemadagi asosiy g‘oya shundan iboratki, til o‘rganish samaradorligiga ta’sir qiluvchi omillar zanjirli ravishda ishlaydi, birining kuchayishi boshqasini ham quvvatlaydi.

XULOSA

Tilni o‘rganish jarayoni murakkab psixologik, motivatsion va ijtimoiy omillarning o‘zaro uyg‘unlashuvi natijasida shakllanadigan dinamik tizimdir. Tadqiqot davomida ko‘rinib turibdiki, o‘quvchining ichki motivatsiyasi, tashqi rag‘batlari, emotsional holati, o‘ziga bo‘lgan ishonchi va o‘rganish muhiti tilni o‘zlashtirish samaradorligining asosiy belgilovchi omillaridir. Ushbu omillarning har biri mustaqil ahamiyatga ega bo‘lsa-da, ular o‘zaro bog‘langan holda bir-birini to‘ldiradi. Ichki motivatsiyaning yuqori bo‘lishi o‘quvchini til o‘rganish jarayoniga faol jalb qiladi, tashqi motivatsiya esa qo‘shimcha rag‘bat manbai bo‘lib xizmat qiladi. Psixologik barqarorlik, ya’ni past darajadagi stress, ijobiy kayfiyat va o‘ziga ishonch til o‘rganishning kognitiv jarayonlarini faol qiladi va o‘quvchining tilni amalda qo‘llashga bo‘lgan tayyorgarligini oshiradi.

O‘rganish muhiti esa barcha omillarni birlashtiruvchi asosiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Interfaol darslar, qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik yondashuv, xatolardan qo‘rqmasdan fikr bildirish imkoniyatining yaratilishi o‘quvchilar motivatsiyasini kuchaytirib, psixologik to‘siqlarni kamaytiradi. Bu esa til o‘rganishning barqaror va samarali kechishiga yordam beradi. Shuningdek, shaxsiy o‘quv strategiyalarining qo‘llanilishi, maqsadlarni aniq belgilash, muntazam mashq qilish va o‘z taraqqiyotini kuzatib borish o‘quvchining o‘zini anglash jarayonini rivojlantirib, motivatsiyani yanada mustahkamlaydi.

Yakuniy natija sifatida aytish mumkinki, til o‘rganish motivatsiyasi va psixologik omillar bir-biridan ajralmas tushunchalardir. Ularning uyg‘un boshqarilishi o‘quv jarayonini faqat samarali emas, balki qiziqarli va mazmunli qiladi. Shuning uchun o‘qituvchilar, metodistlar va o‘quvchilar bu omillarga

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

e'tibor qaratgan holda til o'rganish jarayonini tashkil etishi lozim. Olingan nazariy va amaliy xulosalar ta'lim jarayonini takomillashtirishga, o'rganuvchilar ehtiyojlarini to'g'ri aniqlashga hamda tilni o'zlashtirish jarayonini yana-da samarali yo'lga qo'yishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Akhmedova, M. K. & Khamidullaeva, M. (2024). Chet tilini o'qitishda psixologik omillarning o'rni. ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSIYA, 3(1), 39–43.
2. Norboyeva, Z. A. (2025). Til o'rganishda psixologik to'siqlar va ularni yengish yo'llari. TADQIQOTLAR, 58(2), 206–208.
3. Teng, Lin Sophie. (2022). Self- regulated Learning and Second Language Writing: Fostering strategic language learners. Springer, Cham.
4. Thompson, Amy S. (2021). The Role of Context in Language Teachers' Self Development and Motivation: Perspectives from Multilingual Settings. Multilingual Matters, Bristol.